

Nr 33.

Av herr **Brandt**, angående revision av gällande undervisningsplan för kristendomsundervisningen i folkskolan.

I 1919 års undervisningsplan för folkskolan, vilken ännu ofta populärt kallas »den nya undervisningsplanen», angives målet för kristendomsundervisningen vara att på ett sätt, som kan främja lärjungarnas religiösa och sedliga utveckling, giva dem en efter deras mottaglighet och behov avpassad kunskap om kristendomens uppkomst, innehåll och utveckling.

Men är verkligen denna undervisning i allo ägnad att främja barnens religiösa och sedliga utveckling, och är verkligen dessa kursplaner i allo avpassade efter deras mottaglighet och behov? På dessa frågor måste jag med en mer än tjugofemårig erfarenhet som folkskolinspektör och tusentals lärare med mig svara ett obetingat nej. 1919 års kursplan för kristendoms-kunskap innebar i så måtto ett framsteg i förhållande till tidigare kursplaner, att katekesen berövades sin suveräna ställning som grundval för undervisningen. Men själva innehållet i denna är fortfarande i stor utsträckning av sådan art, att den måste framkalla allvarliga invändningar från föräldrar och lärare, som i sin uppfattning är påverkade av modern bibelforskning. Att bibelns egen framställning — såsom anvisningarna till kursplanen ger vid handen — och inte katekesen eller »bibliskan» såsom förr var fallet skall utgöra omedelbar grundval för undervisningen, kan nog mången gång vara bra, men med avseende på sanningshalten och den etiska och pedagogiska halten i undervisningen kan det vara skäligen likgiltigt, om i sådant hänseende underhaltiga stycken inpräglas i barnen genom katekesen eller direkt ur bibeln eller ur textbok. Och sådana stycken finnas många, t. ex. berättelserna om Jesu övernaturliga börd, hans kroppsliga uppståndelse och himlafärd och hans många underverk etc. etc.

Att klagomålen mot kristendomsundervisningen i våra dar är färre eller i varje fall mindre högljudda än vid tiden före den nya undervisningsplanen beror nog mest därpå, att man varit så glad och tacksam för att katekesen äntligen kommit bort och att man lojalt velat vänta och se hur undervisningsplanen skulle komma att verka. För egen del har jag alltid haft ett levande intresse för religionsundervisningen — om jag vågar vittna härom själv — och betraktat kristendoms-kunskap såsom skolans yppersta ämne, och jag minnes många verkliga högtidsstunder under kristendoms-ktioner, som jag åhört. Efter min erfarenhet och mitt omdöme har kristendomsundervisningen avgjort blivit bättre sedan »katekespluggen» kom bort, och lärarna har vid våra moderna seminarier blivit bättre rustade att meddela denna undervisning än de fordom var. De har där fått del av bl. a. vissa resultat av evangelieforskningen och gått till sitt arbete med en friare uppfattning i religiösa frågor än tidigare lärargenerationer. De

är sålunda väl skickade för en kristendomsundervisning i anda och *sanning*. Vad som vållar så stora svårigheter för lärare med en modern bibeluppfattning är just, nu som förr och mera nu än förr, sanningsproblemet.

Dessa lärare vet nämligen, på grund av förnuftets, erfarenhetens, naturvetenskapens, historiens och bibelforskningens vittnesbörd, att det förvisso inte kan vara sant, att Jesus fötts till världen på annat sätt än andra människor, att han uppväckt döda eller själv uppväckts lekamligen från de döda, att han »uppfarit» till himmelen, att han förvandlat vatten till vin eller bespisat femtusen män med fem bröd och två fiskar etc. Och dock skall de undervisa om allt detta eller åtminstone låta barnen läsa om detta på ett *sådant sätt*, att barnen ovillkorligen får den uppfattningen, att det är historisk sanning på samma sätt som det är sant, att åskan är en elektrisk urladdning och att Gustav II Adolf stupade vid Lützen 1632. Lärarna vet, att »kristendomsämnets olika delar — jag citerar undervisningsplanens anvisningar — bör vid undervisningen sammanhållas till en enhet, så att barnen må medföra en samlad och levande bild av Jesus, hans liv och verk». Men de vet också, att denna bild blir i vissa avseenden *falsk*, om undervisningen skall följa kursplanen och de av skolöverstyrelsen godkända läro- och textböckerna — eller bibeltexten utan kommentarer. Och de vet slutligen, av bitter erfarenhet, att den sköna uppmaningen i undervisningsplanens första anvisning, att »undervisningen i kristendom bör bedrivas så, att den inte kommer i strid med det nutida samhällets krav på tankefrihet för de enskilda individerna» är mycket svår att effektuera, så länge vissa omdebatterade berättelser ur Jesu liv inta den ställning i kursplanen som de nu ha.

Läraren kan ju inte rätt gärna, även om han möjligen har juridisk rätt därtill, inför sina unga elever beteckna sådana berättelser såsom legender och myter — det förbjuder honom pedagogisk takt och hänsyn till barnens föräldrar, som kanske kan ta illa vid sig av lärarens »fritänkeri». Men om han *ingenting* säger, så lider hans eget sanningsmedvetande därav — om han eljest äger ett känsligt samvete — och han kränker faktiskt *barnens* tankefrihet, ty i sin barnsliga godtrogenhet uppfattar de naturligtvis berättelsen såsom sann i vanlig mening. Genom att ingenting säga tar läraren mot sin vilja parti för den ortodoxa ståndpunkten! Är det på det sättet som den nya undervisningsplanen vill värna lärarnas samvetsfrihet? Har den »pedagogiska takten», som opåttalt låter okritiserad bibeltext ingiva de värnlösa barnen falska föreställningar, inga sedliga vådor för lärarens personlighet? Och är detta undervisningssätt ägnat att främja barnens religiösa och sedliga utveckling? Det finns sannolikt i hela ecklesiastikdepartementet och skolöverstyrelsen eller bland folkskolinspektörerna inte en enda person, som av hjärtat bekänner sig till den ortodoxa kristologien eller tror på bibelns mirakler — hur kan man då begära, att lärarna, vars flertal torde ha samma uppfattning, stillatigande skall låta lärjungarna insupa oriktiga meningar, som de sen ändå måste förkasta? Det

händer, att de därvid förkastar hela bibeln och all kristendom — till obotlig skada för sitt liv. Ty sann kristendom är något som ingen människa, hon må vara hur modern som helst, kan undvara utan skada för sin själ.

Jag tillåter mig här återgiva några ord av biskop Einar Billing — från hans professorstid — vilka synas mig mycket tänkvärda. »Att från början», skriver biskopen, »vägleda barnen till en rätt syn på bibeln har alltid varit en av kristendomsundervisningens viktigaste uppgifter men är det i särskild grad i våra dagar. I den mekaniska uppfattningen av bibeln såsom en uppenbarad lärolag, där de enskilda 'sanningarna' ligga atomistiskt vid varandras sida, blott sammanhållna av samma formella auktoritet, ha såsom bekant alla angrepp på kristendomen sin kanske mäktigaste bundsförvant. En människa, som vant sig in i denna uppfattning av bibeln, står i själva verket värnlös mot varje än så ytligt angrepp; menar hon sig på en punkt ha uppdagat ett litet misstag i bibeln, ter det sig lätt för henne som om allt ramlade samman.» Biskop Billing tillägger, att fastän skolbarnen i regel — »undantag givas helt visst» — är oberörda av dessa stridsfrågor, så är det inte därför skäl för lärarna att underlåta att gå in på frågan om bibelns verkliga betydelse till en tidpunkt, då de kan antagas ha stiftat bekantskap med angreppen på bibeln; det gäller att, innan angreppen kommer, länka in barnens tankar i rätt riktning.

Vad jag här ovan anfört — liksom vad biskop Billing sagt — är inte precis några nyheter, det är tvärtom gammalt som gatan, men tills dessa synpunkter blivit beaktade i folkskolans religionsundervisning måste de oupphörligen återkomma. Kristendomsundervisningens reform genom 1919 års undervisningsplan blev en halvmesyr. »Lagstiftaren» — d. ä. Värner Rydén — vågade inte gå längre, och han fick ju tillräckligt mothugg ändå för sina »avkristningstendenser». Ortodoxien fick finna sig i att dogmatiken (katekesen) till synes avlägsnades ur folkskolan — liksom den gamla »bibliskan» försvann — men den ställning, som de »enkla berättelserna ur evangelierna» intar i kursplanen, berättigar till påståendet, att den dogmatiska förkunnelsen inte desto mindre står kvar. Genom en okontrollerad och okritiserad bibelläsning — »bibelns egen framställning skall utgöra omedelbar grundval för undervisningen» står det med spärrad stil i Anvisningarna — får ju barnen hela den gamla utdömda kristologien och sakramentsläran, och det må väl vara »dogmatik» som förslår. Och de får den i angenämare och mera lättsmält form än fordom genom katekesen — en pedagogisk vinst, som är en förlust för tankefriheten.

Varken Värner Rydén eller Fridtjuv Berg, vilken senare betytt så mycket för undervisningsplanens förarbete, såg klart i denna punkt. De var bägge motståndare till en dogmatisk kristendomsundervisning och menade troskyldigt, att allt skulle bli bra, om bara det enkla bibelordet självt och oförmedlat fick tala till de ungas mottagliga sinnen. Politiskt var det också en lättframkomlig väg att sätta bibeln i högsätet: »det kan väl varken ortodoxa eller radikala anmärka på, att barnen får läsa bibeln.» Och lärarna skall noga akta sig för att komma med pekpinnen. Pedagogisk takt och moralisk

ansvarskänsla måste förbjuda dem att upplysa barnen om att många bibliska berättelser är myter och sägner, som inte alls skänker någon sann kunskap om »Jesus, hans liv och verk» utan endast talar om för oss vad man tänkte inom den första kristna kyrkan. Det vore ju att propagera för ett visst bestämt teologiskt parti emot oliktankande. Men man tänkte inte på, att den pedagogiska förtegenheten och hänsynsfullheten — »den vidhjärtade fördragsamheten mot olika tankande» som Anvisningarna talar om — i själva verket innebär ett lika effektivt eller effektivare ställningstagande till förmån för en motsatt och därtill av vetenskapen bestämt övervunnen ståndpunkt. Ty vad som försynts smugglas in i barnasinnets bär bättre frukt än agitation.

Det är inget tvivel om att inte ortodoxien och pietismen tog hem spelet i den reformerade undervisningsplanen, i all synnerhet sedan man lyckats få bort det ursprungliga förbudet emot särskild lärobok i kristen tros- och livsåskådning; de har väl märkt, att »den rena läran» och en »fulltonig biblisk kristendom» inte har något att frukta av den nya undervisningsplanen. Men Värner Rydén och Fridtjuv Bergs eftersägare och sympatisörer har kanske inte märkt, att den reformerade kristendomsundervisningen låtit mycket förbli vid det gamla.

Eller vad tror det svenska folkfrisinnets och den stora arbetarvärlden? Är man där fortfarande duperad av den vackra och *i och för sig också fullkomligt riktiga* satsen, att lärarna inte skall lägga an på att pränta sina personliga meningar i barnen utan försöka hjälpa dem att en gång självständigt bilda sig en övertygelse i religiösa ting? Förstår man inte, att som det nu går till i skolan, där läraren mot bättre vetande ofta nödgas förtiga bibelforskningens fakta, impregneras barnen omedvetet med oriktiga föreställningar, som förhindrar och försvårar deras »självständiga ställningstagande» när de blivit mera mogna?

Jag vill inte bli missförstådd. Det är inte alls min mening, att alla dessa utan tvivel *historiskt* oriktiga berättelser om Jesu födelse, uppståndelse och himmelfärd, om de vise männen från Österlandet och flykten till Egypten samt om alla underverken ovillkorligen måste avlägsnas från folkskolans kursplan. Det är inte nödvändigt och vore kanske en förlust, ty somliga av dem ha både pedagogiskt, religiöst, etiskt och estetiskt värde, och bibelns sköna och traditionsmättade sagovärld, som Västerlandet i snart två årtusenden hämtat andlig näring ur, bör inte stängas för barnafantasien. Men dessa berättelser bör läsas i ett sådant *sammanhang*, att det utan vidare — således utan att man just behöver påpeka det — framgår, att *det är fråga om dikter och legender och inte om historiska sanningar* av samma slag som barnen få inhämta i t. ex. svensk historia, och än mindre om »frälsningssanningar». Berättelsernas etiska och estetiska värde förringas inte härigenom. Det förhöjes tvärtom, ty fantasien får fritt spelrum, och inga obehöriga och störande tankar tränger sig på, såsom måste bli fallet om berättelserna presumeras historiskt sanna och verkliga. Hur kunde Jesus fö-

das utan fader, hur kunde hans döda kropp uppstå, vart flög han när han for till »himlen», hur bar han sig åt när han förvandlade vatten till vin eller bespisade de femtusen etc. etc.? Barnen frågar inte efter sådant, säger man. Nej, inte om de läser sagor, men *försigkomna och tänkande barn gör det nog annars*. Och om de inte gör det, så desto värre, ty man bör inte genom skolans undervisning avtrubba det gryende sanningskravet och det »historiska sinnet». Häromdagen hörde jag i en fortsättningsskola en flicka berätta »Flykten från Egypten» ur Selma Lagerlöfs Kristuslegender. Hon gjorde det utmärkt, och kamraterna, som inte hört berättelsen förr, lyssnade uppmärksamt, nästan med andakt. Det gjorde jag också, och det slog mig, att ett sådant sammanhang vore det rätta för en del bibliska berättelser, som endast på det sättet får sitt fulla värde för barnen.

Jag slår upp i ett skolreglemente kursplanen för kristendomsämnet. Den omfattar sju och en halv sidor stor kvart och innehåller detaljerade uppgifter om vad man bör läsa i de olika klasserna. Samma kursplan ungefär har man i alla andra skoldistrikt, och läroböckerna följer den. Jag väljer fjärde klassen: »Ett urval för barnen lämpliga stycken ur evangelierna, huvudsakligen innehållande berättelser, i tidsföljd ur bibeltexten.» (Momentet är ordagrant taget ur den officiella undervisningsplanen.) Härefter följer inte mindre än 55 olika berättelser. Jag tar på måfå några rubriker: Jesu födelse bebådas, Jesus frestas av djävulen, Jesu samtal med en samaritisk kvinna, Jesu bergspredikan, Liknelsen om den barmhärtige samariten, Jesus uppväcker Jairi dotter, Jesus bestraffar fariseerna och de skriftlärdade, Jesus vittnar om sig såsom Messias, Jesus instiftar nattvarden, Jesu lidande och död, Jesu uppståndelse, Jesus uppenbarar sig vid Tiberias sjö, Jesu missionsbefallning och instiftande av det heliga dopet, Jesu himmelfärd.

Som man finner är dessa fjorton berättelser av sinsemellan mycket olika art — och detsamma gäller de övriga fyrtioen berättelserna i serien. Legender, mirakler och berättelser med historisk karaktär eller sannolikhet är blandade om varandra. *Den underbara bergspredikan och de härliga liknelserna drunknar bland myterna*. Vad är det man egentligen vill ge nio-tioåringarna till livs? Är det »livets bröd» man räcker dem, när man i form av s. k. enkla berättelser ur evangelierna proppar i dem — i inte ringa utsträckning fortfarande genom läxor och förhör — hela den kristologiska åskådningen och sakramentsläran? Är det på detta sätt man hjälper barnen att en gång i framtiden själva bilda sig en religiös uppfattning? Inte annat jag kan se, har man lagt allt till rätta för pietistiska och ortodoxa synpunkter: treenigheten, sakramentstron, Kristi gudom och alla andra dogmer ingår ju i den färdiga livsåskådning, man bjuder barnen! Fastän de numera slipper läsa katekesen. I stället få de i sjätte klassen en systematisk framställning av kristen tros- och livsåskådning — d. v. s. en ny dogmatik. Ty hur läroboksförfattarna vrider och vänder sig, så lyckas de inte hålla »sammanfattningen» fri från abstraktioner och dogmer.

De ofta omnämnda anvisningarna till kristendomsundervisningen torde

vara inspirerade av Värner Rydén. I punkt 12 säges, att den ovannämnda sammanfattningen av tros- och livsåskådningen skall ske i anknytning till Jesu bergspredikan och meddelas barnen utan särskild lärobok. Rydén visste nog vad han gjorde, när han förordade denna »paragraf». Men den kyrkliga ortodoxien och den politiska konservatismen i förbund har uppluckrat hans förnuftiga bestämmelse. Numera får man vid denna undervisning använda lärobok — d. ä. dogmatik — och sammanfattningen får anknytas även till annat än Bergspredikan.

En allmän revision av kursplanerna för kristendomsämnet synes högeligen önskvärd. »Jesu tal och liknelser i fylligare urval» är ett viktigt kursmoment i femte klassen, men i många skolreglementen är det tillbakasatt för åtskilliga mindre viktiga ting. Detta moment borde överhuvud dominera på tidigare skolstadium — och förresten även senare. *Här får vi verkligen en levande bild av Jesus, hans liv och verk.* Jag håller det för en falsk föreställning, att de övernaturliga berättelserna om Jesus skulle vara lättare tillgängliga, pedagogiskt lämpligare som man sagt, än liknelserna. Av sig själv känner man andra, och jag kan inte minnas från barnåren, då jag hemma i prästgården och i skolan fick lyssna till och läsa bibliska berättelser, att jag blev nära fängslad av skildringarna av Jesu övernaturliga födelse och uppståndelse eller av de visserligen intressanta miraklen än av Jesu liknelser om den barmhärtige samariten och den förlorade sonen. Det är väl förresten *en »pedagogisk» synpunkt att ta hänsyn till, om en händelse är sann, när den utges för sann!* Jesu tal och liknelser är sanna och de är pedagogiskt fullvärdiga. Jag fick redan i tidiga barnår höra mycket även ur Bergspredikan, och det var åtskilligt i den som jag på ett barnsligt sätt förstod och jämväl förmådde hålla i minnet. Vore det inte skäl, att de som makten haver redan i skolan gav oss lite mer av Jesu lära och lite mindre av teologien om Jesus. Till stor åtnad för både lärare och barn.

I småskolan är det egentligen bäst ställt. Där är det lärarinnan som muntligt skall berätta för barnen — som mor berättar sagor för barn — och en förständig och kunnig lärarinna kan göra ett lämpligt urval bland berättelserna. Hon behöver inte alls särskilt lägga an på de övernaturliga berättelserna ur evangelierna, och om hon tar dem med, kan hon anslå sagotonen. Jag begriper rakt inte, varför man i Anvisningar punkt 9 varit så rädd för att de gammaltestamentliga berättelserna skall leda uppmärksamheten från evangeliets framställning; inte behöver det vara någon rangordning här, saga som saga, och de gammaltestamentliga legenderna är snarast åskådligare och folkligare än de nytestamentliga, som inte är några riktiga folksagor utan berättelser med dogmatiskt innehåll.

En helt annan sak är det med större delen av tredje klassens kurs. Här bör nog revisionen gå ganska radikalt fram och utmönstra det allra mesta. Jag vågar försäkra, att *härvidlag* representerar jag en nära nog enhällig läraropinion. Det är en tröstlös kurs, på det hela taget pedagogiskt omöjlig. Och det är en illusion, att barnen skulle ha någon behållning av denna

fortlöpande judiska historia från Moses till Mackabeerna. Det är en odräglig massa konstiga namn och ord och en abstrakt framställning. Må man t. ex. läsa st. 46 om Israels rikets undergång i Hedberg-Holm-Lindskogs lärobok. Berättelsen är hämtad ur 2 Kon. 17 och innehåller 14 rader — men det räcker. Och sådant ska små nioåringar få i läxa! *Vore det inte något att reflektera på, att sann kristendom fick dominera också tredje klassen?* Varmed jag absolut inte vill ha sagt, att gamla testamentet till varje pris skall portförbjudas i den svenska folkskolan, men sen man kommit över småskolestadiet, har man faktiskt inte råd att syssla med det israelitiska folkets historia, ty det sker då till förfång för vad som är oändligt mycket viktigare, inte en legendarisk Jesuskildring eller ens kristendomens historia utan framförallt, såsom ofta nämnts, Jesu egen förkunnelse. Skall något läsas ur G. T. på högre folkskolestadium, så bör det bli några få ytterligt väl valda delar av profeterna.

Jag vågar till slut än en gång erinra om det mål, undervisningsplanen uppställer för kristendomsundervisningen. Den skall *främja* barnens religiösa och sedliga utveckling, och den skall vara avpassad efter deras mottaglighet och behov. Det är inte lovligt att pruta en hårsman på dessa krav för vilka syften det vara månede. Kungl. Maj:t, skolöverstyrelse, domkapitel, folkskolinspektörer, skolstyrelser, lärare och föräldrar måste vaka över att barnen får den undervisning, de har rätt att få. Och även Sveriges riksdag har all anledning att direkt intressera sig för den betydelsefulla kristendomsundervisningen i landets folkskolor. Den är icke en skolans och kyrkans interna angelägenhet.

Den revision av folkskolans undervisningsplan i kristendomsämnet, vilken enligt ovanstående torde få anses väl behövlig, bör enligt min mening avse bl. a. och i främsta rummet

en sovring och en pedagogiskt riktigare gruppering av undervisningsstoffet på de olika skolstadierna,

en sådan omarbetning av de metodiska anvisningarna, att vid undervisningen klart och tydligt må framgå den olika karaktären och det olika värdet av det bibliska kunskapsstoffet, samt

beredande av en absolut central ställning åt Jesu förkunnelse med undanskjutande av sådant som för vår tids sanningsmedvetande är otillgängligt och vetenskapligt ohållbart i fråga om framställningen av Jesu person och liv.

På grund av vad jag nu anfört tillåter jag mig vördsamt hemställa,

att riksdagen ville besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en revision av gällande undervisningsplan för kristendomsundervisningen i folkskolan.

Stockholm den 18 januari 1939.

E. G. C. Brandt.

I motionens syfte instämmer:

*J. Sandén.**Anders Lundvik.**Karl Sandegård.**Nils Andersson.**Sven Boman.**Bertil Ohlin.**Gustaf Strömberg.*